INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISH SHAROITIDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Ulugmurodov Farxod Faxriddinovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
Raqamli iqtisodiyot kafedrasi, katta o‘qituvchi
Ismoilov Bahriddin
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Anotatsiya
Mazkur maqolada yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini baholash masalalari tahlil qilinadi. Global miqyosda energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash hamda uglerod chiqindilarini kamaytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, qayta tiklanuvchi energiya manbalari — quyosh, shamol, gidro va biomassa energiyasining iqtisodiy jihatdan samarali qo‘llanishi yashil iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Maqolada mazkur energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini aniqlashda qo‘llaniladigan asosiy baholash mezonlari, jumladan investitsiya xarajatlari, energiya ishlab chiqarish tannarxi, uzoq muddatli iqtisodiy foyda hamda ekologik ta’sir ko‘rsatkichlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini joriy etishning iqtisodiy afzalliklari, energiya xavfsizligini mustahkamlashdagi roli hamda milliy iqtisodiyot rivojiga qo‘shadigan hissasi yoritib beriladi. Tadqiqot natijalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish orqali energiya tizimining barqarorligini ta’minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va ekologik muvozanatni saqlash imkoniyatlari asoslab beriladi. Shu bilan birga, yashil iqtisodiyot tamoyillariga mos ravishda energiya resurslaridan oqilona foydalanish hamda qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, iqtisodiy samaradorlik, energiya siyosati, energiya xavfsizligi, barqaror rivojlanish, energiya samaradorligi, ekologik barqarorlik, investitsiya samaradorligi, energiya tizimi.

Kirish. So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida energiya resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish va ekologik barqarorlikni ta’minlash masalasi ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylandi. Iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning cheklanishi hamda energiyaga bo‘lgan talabning ortib borishi an’anaviy energiya manbalariga muqobil yechimlarni izlash zaruratini kuchaytirmoqda. Shu sababli ko‘plab davlatlar iqtisodiy rivojlanish modelini qayta ko‘rib chiqib, yashil iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan energetika tizimini shakllantirishga intilmoqda. Mazkur jarayonda qayta tiklanuvchi energiya manbalari iqtisodiy o‘sishni ta’minlash bilan birga ekologik muvozanatni saqlashda muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, yashil energetika texnologiyalarini joriy etish nafaqat energiya ishlab chiqarish jarayonining ekologik xavfsizligini oshiradi, balki iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham xizmat qiladi [1].

Bugungi kunda quyosh, shamol, gidroenergetika va biomassa kabi qayta tiklanuvchi energiya manbalari global energetika tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Bu jarayon, ayniqsa, energiya resurslari importiga qaramlikni kamaytirish, energiya xavfsizligini

mustahkamlash hamda iqtisodiy diversifikatsiyani ta’minlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston iqtisodiyotida ham qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, zamonaviy energiya texnologiyalarini joriy etish va energiya samaradorligini oshirish strategik vazifa sifatida belgilangan. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, energetika tizimini diversifikatsiya qilish va tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish mamlakatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi [2].

Shu bilan birga, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini ilmiy asosda baholash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki energiya loyihalarining investitsiyaviy jozibadorligi, ishlab chiqarish xarajatlari hamda uzoq muddatli iqtisodiy natijalari ushbu sohaning rivojlanish istiqbollarini belgilovchi asosiy omillardan hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini keng joriy etish energetika bozorida barqarorlikni ta’minlash, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi [3].

Asosiy qism. Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim yo‘nalishlaridan biri sifatida shakllanib bormoqda. Ushbu konsepsiya iqtisodiy o‘sish bilan bir qatorda ekologik barqarorlikni ta’minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va energiya samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Shu jihatdan qaraganda, qayta tiklanuvchi energiya manbalari yashil iqtisodiyotning asosiy tarkibiy elementlaridan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish energetika tizimining barqarorligini ta’minlash bilan birga atrof-muhitga salbiy ta’sirni sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi [1].

Qayta tiklanuvchi energiya manbalariga quyosh, shamol, gidroenergetika, geotermal energiya hamda biomassa kabi resurslar kiradi. Ushbu manbalar tabiiy ravishda tiklanib borishi va ekologik jihatdan nisbatan xavfsizligi bilan ajralib turadi. Shu sababli so‘nggi yillarda dunyoning ko‘plab davlatlari energiya siyosatini qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish asosida shakllantirmoqda. Tadqiqotchilar fikriga ko‘ra, qayta tiklanuvchi energiya manbalarining rivojlanishi energiya bozorida raqobatni kuchaytiradi hamda energiya ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [2].

Qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini baholashda bir qator muhim ko‘rsatkichlar hisobga olinadi. Avvalo, energiya loyihalarining investitsiya xarajatlari va ularning qoplanish muddati muhim ahamiyat kasb etadi.

Dastlabki bosqichda qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini joriy etish muayyan miqdorda investitsiya talab qiladi. Biroq uzoq muddatli istiqbolda ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarining kamayishi, yoqilg‘i resurslariga bo‘lgan ehtiyojning qisqarishi va energiya samaradorligining oshishi hisobiga iqtisodiy jihatdan yuqori samaradorlikni ta’minlaydi. Shu bois iqtisodchi olimlar qayta tiklanuvchi energiya loyihalarini baholashda nafaqat joriy xarajatlarni, balki ularning uzoq muddatli iqtisodiy natijalarini ham hisobga olish zarurligini ta’kidlaydilar [3].

Energiya ishlab chiqarish tannarxi ham qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini aniqlashda muhim mezon hisoblanadi. An’anaviy energiya manbalari, xususan, ko‘mir, neft va gaz asosidagi energiya ishlab chiqarish jarayonida katta miqdorda

yoqilg‘i sarflanadi hamda ekologik zarar yetkaziladi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalarida esa energiya ishlab chiqarish jarayonida tabiiy resurslar qayta tiklanib boradi va qo‘shimcha yoqilg‘i talab qilinmaydi. Shu sababli uzoq muddatda ushbu energiya manbalari iqtisodiy jihatdan ham samarali hisoblanadi. Ayrim tadqiqotlarda qayd etilishicha, energiya ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirishda qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarining ulushi ortib borishi muhim omil hisoblanadi [4].

Yashil iqtisodiyot sharoitida qayta tiklanuvchi energiya manbalarining rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta’minlashga ham xizmat qiladi. Energiya tizimining diversifikatsiyasi, ya’ni turli energiya manbalaridan foydalanish energetika sohasidagi xavflarni kamaytiradi. Masalan, energiya resurslari importiga yuqori darajada qaram bo‘lgan davlatlar uchun qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, yangi energiya texnologiyalarini joriy etish innovatsion rivojlanishni rag‘batlantiradi hamda yangi ish o‘rinlarini yaratishga imkon beradi. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, qayta tiklanuvchi energiya sektorining rivojlanishi iqtisodiyotning boshqa tarmoqlariga ham multiplikativ ta’sir ko‘rsatadi [5].

O‘zbekiston sharoitida ham qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish katta istiqbolga ega. Mamlakat hududida quyosh radiatsiyasi darajasining yuqoriligi, shamol energetikasi uchun qulay hududlarning mavjudligi hamda gidroenergetika resurslarining mavjudligi ushbu sohani rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shu sababli so‘nggi yillarda energetika tizimini modernizatsiya qilish, energiya samaradorligini oshirish hamda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish ko‘lamini kengaytirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bu esa o‘z navbatida energiya tizimining barqarorligini ta’minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda ekologik muvozanatni saqlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishda davlat siyosati muhim rol o‘ynaydi. Energiya bozorida investitsion muhitni yaxshilash, soliq imtiyozlari berish, innovatsion texnologiyalarni qo‘llab-quvvatlash hamda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ushbu sohaning yanada rivojlanishiga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo‘llab-quvvatlovchi mexanizmlar qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi hamda energiya sektorining barqaror rivojlanishini ta’minlaydi [3].

Umuman olganda, qayta tiklanuvchi energiya manbalari yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida muhim strategik ahamiyatga ega bo‘lib, ularning iqtisodiy samaradorligini ilmiy asosda baholash energetika tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu bois energiya siyosatini shakllantirish jarayonida qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Xulosa. Yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonida qayta tiklanuvchi energiya manbalarining iqtisodiy samaradorligini baholash energetika tizimini barqaror rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda energiya resurslaridan samarali foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va iqtisodiy o‘sishni ta’minlash bir-biri bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan qayta tiklanuvchi energiya manbalari nafaqat energetika sohasining muqobil yo‘nalishi, balki milliy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta’minlovchi strategik omil sifatida qaraladi. Tadqiqot natijalari

shuni ko‘rsatadiki, quyosh, shamol, gidro va biomassa kabi energiya manbalaridan samarali foydalanish energiya ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish, energiya tizimining barqarorligini ta’minlash hamda atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarini joriy etish jarayonida iqtisodiy samaradorlikni ta’minlash masalasi alohida e’tibor talab etadi, chunki ushbu loyihalarning investitsiyaviy jozibadorligi va uzoq muddatli iqtisodiy natijalari energetika siyosatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shundan kelib chiqib, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatini izchil takomillashtirish, energiya loyihalariga investitsiyalarni keng jalb etish hamda energiya bozorida raqobat muhitini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Amaliy jihatdan esa qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun zamonaviy energiya texnologiyalarini joriy etish, energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish hamda ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish zarur. Shu bilan birga energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish, xususiy sektor va investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish hamda qayta tiklanuvchi energiya sohasida innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Energetika tizimida diversifikatsiyani ta’minlash, ya’ni turli energiya manbalaridan foydalanish orqali energiya xavfsizligini mustahkamlash ham yashil iqtisodiyot tamoyillarini samarali amalga oshirishga xizmat qiladi. Natijada qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish energiya tizimining barqarorligini ta’minlash, iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda ekologik muvozanatni saqlash orqali mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga muhim hissa qo‘shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nazarmatov O.S., Vaxobov V.V. Yashil iqtisodiyot – energetika sohasida uning ahamiyati va xususiyatlari.
2. Asrayev Sh.B. Energetika sektori va yashil iqtisodiyot: qayta tiklanadigan energiya manbalarining ahamiyati.
3. Bobokulova M. Yashil energetika rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini ekonometrik baholash.
4. Vahobov, A. V., & Tadjibaeva, D. A. (2019). Milliy iqtisodiyot. Toshkent: “IQTISOD-MOLIYA” nashriyoti.
5. Yusupov, M. S. (2021). Energetika tizimini modernizatsiya qilish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishning iqtisodiy jihatlari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 5(3), 87–96.